

PRILOG RAZUMIJEVANJU TUMAČENJA BOŽJIH ATRIBUTA U PETRIĆEVOJ NOVOJ SVEOPĆOJ FILOZOFIJI

Golubović, Aleksandra

Source / Izvornik: **Riječki teološki časopis, 2017, 48, 221 - 238**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:532778>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Aleksandra Golubović

**PRILOG RAZUMIJEVANJU TUMAČENJA
BOŽJIH ATRIBUTA U PETRIĆEVOJ
NOVOJ SVEOPĆOJ FILOZOFIJI**

Izv. prof. Aleksandra Golubović

Filozofski fakultet – Sveučilište u Rijeci

Prethodno priopćenje

UDK: 211[212+213+231/.13+.51+233.11]:

[111.82/.84+141.131]:PETRIĆ,

Franjo [PANARCHIA, 19-22](497.5)“654”.”15”[

0.000.165.61+0.000.165.722]

Primljeno: 15. rujna 2016.

U ovom prilogu želimo postaviti okvire za raspravu o opisu i shvaćanju Boga i božanskih atributa u djelu *Nova sveopća filozofija*, odnosno, u cjelini pod nazivom *Panarchija*, našeg najpoznatijeg renesansnog filozofa Frane Petrića. *Panarchija* se sastoji od ukupno dvadeset dvije knjige, a u devetnaestoj se Petrić fokusirano bavi upravo tematikom božanskih atributa. Rasprava o atributima, međutim, nastavlja se i u dvadesetoj pa sve do dvadeset druge knjige što nam omogućuje dobivanje cjelovitijeg uvida u ovu tematiku. Bog je, kako ga Petrić u *Panarchiji* prikazuje, zaslužan ne samo za nastanak svijeta nego i za njegov opstanak. On je dakle stvoritelj i uzdržavatelj svijeta, a po definiciji nadnaravno biće kojemu pripadaju sva savršenstva, odnosno božanski atributi. U ovom ćemo se radu posebice fokusirati na tumačenje božanskih atributa koje Petrić razmatra i interpretira u devetnaestoj knjizi *Panarchije*, i to ponajviše kroz prizmu kršćanske religije. Prikazom obrisa rasprave o Bogu i njegovim atributima kod Petrića želimo pokazati kako se Boga shvaćalo nekad i na koji se način naše znanje o Bogu može upravo na toj hvalevrijednoj baštini dalje izgrađivati i poboljšavati. Cjelokupnoj ćemo raspravi pristupiti sa stajališta povijesnih, ali i recentnih rasprava o Bogu i njegovim atributima. Riječ je o, kao što ćemo vidjeti, veoma aktualnoj i zanimljivoj tematici.

Ključne riječi: Bog, Božji atributi, Frane Petrić, počelo, Jedno, Dobro, mudrost, jednostavnost, nepromjenjivost, najviša istina, dostatnost, dobrotvornost, savršenstvo.

Uvod

Mnogi su o Bogu i njegovim svojstvima govorili i pisali tijekom povijesti – od vjernika koji su imali iskustvo Boga, zatim sve-taca, filozofa, teologa, znanstvenika i drugih, no svaki njihov opis i dalje ne omogućava dobivanje cjelovite i potpuno zaokružene slike. Postoje mnogi izvori pomoću kojih se pokušava približiti Boga i nje-gove attribute, poput biblijskih slika i tumačenja, zatim religijskih doktrina, različitih dokaza za Boga koji se pomno analiziraju i inter-pretiraju u disciplini filozofije religije, no on i dalje velikim dijelom ostaje nepoznanica.

Kakav je Bog i koji su njegovi temeljni atributi? Ovo su pi-tanja koja su doslovno od početaka ljudskog postojanja interesirala mnoge ljude, osobito one religiozne. Vjernici, odnosno teisti¹ bili su ponukani reći nešto o svojoj percepciji svijeta u kojem žive kao i s time povezanim iskustvom i doživljajem Boga (za kojega smatra-ju da je zaslužan za njegov nastanak i opstanak). Opis i tumačenje Boga razlikuje se od religije do religije. Slika Boga u jednoj religiji ne poklapa se s njegovom slikom u drugoj, a ponekad su te razlike i prilično velike. I ne samo to – percepcija Boga ovisi u prvome redu od vjerovanja u Boga – koje se također može razlikovati ovisno o religijskom pristupu. No ne može se tvrditi da ne postoji jedna zajed-nička nit kojom su prožeti svi ti različiti pogledi na Boga. Petrić je to nastojao pokazati na primjeru rasprave o božanskim atributima koja ne proizlazi jedino i isključivo iz perspektive njegova vremena ni iz samo jedne filozofske vizure nego spajajući Istok i Zapad (baštinu istočnjačke i zapadnjačke filozofije koje mu prethode) te ‘staro’ i ‘novo’ znanje o Bogu, daje nam, kao što ćemo vidjeti, i za nas danas prihvatljivo tumačenje Boga i njegovih atributa.

Tematika Božjih atributa izuzetno je zahtjevna i upravo je to razlog zbog kojega je tako teško govoriti ili bilo što ‘čvrsto’ tvrditi o Bogu. Bog je savršenstvo, no nije u potpunosti jasno što to zapravo

¹ Teisti, općenito govoreći, predstavljaju vjernike koji vjeruju u monoteizam, dakle postojanje jednoga Boga, kao što je to slučaj u židovstvu, kršćanstvu i islamu. U svim trima navedenim monoteističkim religijama Boga se percipira kao nositelja savršenstava, odnosno svojstava poput vječnosti, dobrote, svemogućnosti, sveznanja i dr.

znači.² Upravo se zato čovjek često suzdržava od govora o njemu i njegovim atributima. Kako o savršenstvu može govoriti netko tko nije savršen, ili tko je nesavršen? Bog opstoji i njegova se esencija poklapa s egzistencijom. Za razliku od Boga, za kojega se jedinog može reći da opstoji, bića – što uključuje i sve ljude – postoje, egzistiraju i jesu (na određeni način).

Boga se, govoreći općenito, u različita vremena različito percipiralo i tumačilo. Slika se Boga tijekom povijesti razvijala, mijenjala, doradivala i uvijek je ovisila o kontekstu, situaciji i okolnostima u kojima se nalazio čovjek, odnosno društvo, u određenom vremenskom razdoblju. Ovdje koristimo riječ percipirati zbog toga jer o Bogu ne možemo govoriti kakav je u sebi nego samo kakav je za nas, tj. kako ga mi ljudi percipiramo (doživljavamo, u prenesenom značenju, vidimo i sl.). A percipiramo ga skupom kvaliteta ili atributa koje mu pripisujemo. Tako ga obično definiramo kao biće koje posjeduje najbolje kvalitete ili svojstva.³ Među tim se svojstvima ili atributima u suvremeno doba izdvajaju tri temeljna (ili esencijalna). To su Božja svemogućnost, sveznanje i dobrota (preciznije rečeno, moralna dobrota).⁴ Slične, a u nekim slučajevima i iste, attribute nalazimo, kao što ćemo vidjeti, i u *Panarchiji* kod Frane Petrića.

1. Život i djelo Cresanina Frane Petrića

Frane Petrić naš je najpoznatiji renesansni filozof (1529. – 1597.).⁵ Živio je u vrijeme značajnih promjena u filozofiji i svim

2 Ovdje nećemo ulaziti u raspravu o Bogu i božanstvima unutar različitih religija, osobito kada je riječ o pet najvećih svjetskih religija (židovstvo, kršćanstvo, islam, hinduizam i budizam) iako bi bilo vrlo interesantno vidjeti što koja od navedenih religija zastupa po tom pitanju. Savršenstva o kojima govorimo u ovom radu shvaćamo kao temeljne attribute koje pripisujemo kršćanskom Bogu.

3 Temeljni atributi koje danas pripisujemo Bogu i koje nalazimo u suvremenoj literaturi navodi i Frane Petrić u svojoj raspravi o Božjim atributima. Vidi: William L. ROWE, *Philosophy of Religion. An Introduction*, (3. izd.), Toronto, 4-16.

4 Brian Davies izdvaja dva temeljna atributa, a to su vječnost i sveznanje. Vidi: Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, Zagreb, 1998., 125-147. Drago Đurić izdvaja svemoć, vječnost i sveznanje, vidi: Drago ĐURIĆ, *Postojanje Boga*, Beograd, 2011., 291-359.

5 Više o životu i djelu Frane Petrića vidi u prilogu Mihaele Girardi-Karšulin koji se nalazi u hrestomatiji koju je uredio Franjo Zenko. Vidi: Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, Frane Petrić, u: Franjo Zenko (ur.), *Starija hrvatska filozofija*, Zagreb, 1997., 203-223.

ostalim područjima, zapravo u vrijeme koje je označilo prekretnicu u filozofskim promišljanjima, a koja su se u prvome redu očitovala u buđenju interesa za prirodne znanosti i 'prirodnoznanstveni' pristup te povratak vrijednim doprinosima iz riznice antičke misli. Općenito govoreći, razdoblje renesanse obilježio je sveopći preporod, dakle nova paradigma svijeta i čovjeka, novi pristup u shvaćanju i primjeni metode, razvoj prirodnih znanosti, napuštanje skolastike i skolastičke metode, a sve to ostavilo je traga na misao našega Cresanina.⁶ On je, naime, zagovarao da se kod prosuđivanja neke stvari više oslanjamo na dokaze nego na autoritete što pokazuje njegovu sklonost inovativnosti, a ujedno i spremnost na prihvaćanje novih ideja u filozofiji.⁷ Zatim je pokušao na neki način pomiriti staro i novo (srednjovjekovnu i novovjekovnu misao).⁸ To je osobito vidljivo u njegovu najpoznatijem djelu *Nova sveopća filozofija* u kojem nudi 'novu filozofiju' o sve-općem.⁹ Najveći dio života proveo je u Italiji, kolijevki renesanse, gdje je upoznao i primjenjivao mnoge novine renesansne filozofije. Stoga ne čudi što u njegovim djelima, posebice u *Panarchiji* koja čini drugi dio *Nove sveopće filozofije*, pronalazimo očite tragove sinkretizma¹⁰ (miješanja različitih, a često i suprotstavljenih filozofskih nazora sastavljenih od elemenata antičke, kršćanske, odnosno srednjovjekovne filozofije, uz dodatke novih sadržaja koji potječu iz novonastalih filozofskih kretanja njegova doba).¹¹

Napisao je više djela od kojih su zasigurno najveći interes privukle *Nova sveopća filozofija*¹² i *Peripatetičke rasprave*. Djelo *Nova sveopća filozofija* zamišljeno je kao originalan doprinos filozofiji nje-

6 Zastupao je i podržavao prirodnoznanstveni pristup koji je usmjeren na humanistički aspekt. Usp. Vladimir FILIPOVIĆ, Petrićev prilog svjetskoj renesansnoj misli, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 9-10 (1979.), 299.

7 Usp. Vladimir FILIPOVIĆ, Petrićev prilog svjetskoj renesansnoj misli, 296. Usp. Davor BALIĆ, Izvori Petrićeve Panarchije, u: *Filozofska istraživanja*, 19 (1999.), 1-2, 66.

8 Usp. Vladimir FILIPOVIĆ, Petrićev prilog svjetskoj renesansnoj misli, 297.

9 Usp. Erna BANIĆ-PAJNIĆ, Petrićeva Panarchia i novoplatonizam, u: *Filozofska istraživanja*, 19 (1999), 1-2, 89.

10 Djelo je zbog mnogih spornih teza u koje ne možemo ovdje ulaziti stavljeno na Indeks zabranjenih knjiga. Više vidi u: Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, Strategije Petrićeve obrane *Nove sveopće filozofije*, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 69-70 (2009.), 38.

11 Vidi: Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, Frane Petrić, 218-219.

12 Usp. Frane PETRIĆ, *Nova sveopća filozofija*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979. (dalje: NSF, odnosno Panarchia. Napominjemo da je tekst od devetnaeste do dvadeset druge knjige koji u radu analiziramo nepaginiran).

gova vremena.¹³ U djelu je osobito naglašeno njegovo odobravanje i podržavanje platonizma i neoplatonizma. Petrić je naime bio gorljiv zagovornik Platonove filozofije, a istovremeno i uvjeren protivnik Aristotela i njegova ogromna utjecaja na sveukupnu povijest filozofije, a osobito na kršćansku religiju.¹⁴ Petrić smatra da je Platonova, a ne Aristotelova, filozofija primjerenija za tumačenje kršćanske doktrine.¹⁵ Svoje stavove i uvjerenja o Aristotelu, ali i o vrijednosti njegova cjelokupna filozofskog opusa izložio je u već spomenutim *Peripatetičkim raspravama*.¹⁶ U njima se osvrće na mnoge dijelove Aristotelove filozofije koju uglavnom kritizira. Iako je u većini djela isticao svoje protivljenje Aristotelu i njegovoj filozofiji, Petrić je u drugome dijelu *Nove sveopće filozofije*, u *Panarchiji*, ipak podržao neke Aristotelove teze.¹⁷

2. Petrić o Božjim atributima

Frane Petrić u svom je najpoznatijem, a i filozofski najsustavnije napisanom djelu *Novoj sveopćoj filozofiji*, koje se sastoji od četiri velike tematske cjeline, u drugome dijelu, naslovljenom *Panarchia*, čitavu jednu knjigu, devetnaestu, posvetio analizi Božjih atributa.¹⁸ U toj je knjizi isključivo fokusiran na raspravu o Božjim

13 Vidi: Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, Frane Petrić, 217-222. Usp. također Erna BANIĆ-PAJNIĆ, Petrićeva Panarchia i novoplatonizam, 90.

14 Usp. Franjo ZENKO, Aktualnost Petrićeva pokušaja deheleniziranja filozofije i kršćanske teologije, u: *Filozofska istraživanja*, 30 (2010.), 3, 360.

15 Vidi Davor BALIĆ, Izvori Petrićeve Panarchije, 50.

16 Više o tome vidi u: Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, Frane Petrić, 214-217.

17 Usp. Davor BALIĆ, Izvori Petrićeve Panarchije, 52, 55.

18 Djelo *Nova sveopća filozofija* sastoji se od četiri velike cjeline. Prva nosi naslov *Panaugia* i u njoj Petrić analizira fenomen svjetlosti kako bi došao do oca svjetlosti. Druga cjelina nosi naslov *Panarchia* i u njoj Petrić raspravlja o prvim počelima, prvom uzroku i Božjim atributima. Mihaela Girardi-Karšulin i Franjo Zenko smatraju da je to središnja cjelina te da se u njoj obrađuje najvažnija tematika cjelokupnog djela *Nova sveopća filozofija*. Više o tome vidi u: Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, Strategije Petrićeve obrane *Nove sveopće filozofije*, 39. Vidi također: Franjo ZENKO, O predmetu i metodi Panarchije, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 9-10 (1979.), 272-275. Treća cjelina nosi naslov *Pampsychia* i u njoj se Petrić bavi problematičnom (heretičnom) tezom prema kojoj je sve u prirodi produhovljeno. Drugim riječima, raspravlja o duši. Četvrta je cjelina naslovljena *Pancosmia* i u njoj se Petrić, općenito govoreći, više bavi nastankom svemira, tj. fizičkog svijeta. Više o svim četirima velikim cjelinama vidi u: Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, Frane Petrić, 217-220.

svojstvima.¹⁹ Riječ je o podnaslovu: “De divinibus proprietatibus” ili “O Božanskim svojstvima”.

Od atributa se u devetnaestoj knjizi pojavljuju:²⁰ Jedno i Dobro, koji su zapravo drugo ime za Boga i iz kojih proizlaze mudrost, jednostavnost, nepromjenjivost, istina, dostatnost, dobrotvornost i savršenstvo. O Božjim atributima ili svojstvima govorio je još i u završnim knjigama *Panarchije*, od dvadesete do dvadeset druge knjige, gdje je prikazao još tri atributa: posvudnost, vjekovječnost te Boga kao stvoritelja svijeta. Čitava *Panarchia* zapravo sadržava raspravu o Bogu koja se odvija na dvjema razinama. Jedna je razina ontološka ili metafizička – u kojoj Petrić tumači ulogu Boga kao stvoritelja i uzdržavatelja svijeta, a druga teološka (odnosno epistemološka) – u kojoj pobliže izlaže i tumači Božje attribute kao i čovjekove mogućnosti spoznavanja Boga.²¹ Tek povezivanjem jedne razine s drugom dobivamo, prema Franji Zenku, donekle kompletiranu raspravu o Bogu i njegovim atributima.²²

3. Božji atributi u devetnaestoj knjizi *Panarchije*

U devetnaestoj knjizi *Panarchije*, kao što je najavljeno u prethodnom odlomku, Cresanin progovara “O Božanskim svojstvima”. Petrić navodi sljedeće attribute: mudrost, *Jedno*, *Dobro*, jednostavnost, nepromjenjivost, najviša istina, dostatnost, dobrotvornost, savršenstvo. Mudrost, *Jedno* i *Dobro* poistovjećuje s Bogom, stoga ih možemo tumačiti i kao zamjenska imena za Boga i kao njegove

19 Valja napomenuti kako je djelo *Nova sveopća filozofija* došlo na Indeks zabranjenih knjiga, a glavni su razlog sporne teze ponajviše iz *Panarchije*. Vidi: Franjo ZENKO, O predmetu i metodi Panarhije, 271.

20 Petrić često umjesto pojma Bog koristi izraze: Jedno i Dobro. Na tom primjeru vidimo da je Platonova filozofija uvelike utjecala na njega. Tako iz Jednog i Dobrog, odnosno iz Boga, proizlaze atributi o kojima je Cresanin govorio u doba renesanse, ali govorimo i mi danas u suvremenoj filozofiji religije.

21 Panarhija, osobito drugi dio u kojem izlaže svoje teze o Bogu, prema Franji Zenku zapravo je metafizika koja je postavljena na nove temelje. Prvi dio Panarhije obuhvaća prirodnu filozofiju, a ovaj dio kojim se mi u radu bavimo metafiziku, odnosno teologiju. Usp. Franjo ZENKO, O predmetu i metodi Panarhije, 273-275.

22 Tu možemo govoriti i o usklađenosti fizičke i metafizičke razine kod Petrića. Više o tome vidi u: Franjo ZENKO, O predmetu i metodi Panarhije, 276. Slična razmišljanja nalazimo i kod Vladimira Filipovića koji kaže da fizička i metafizička dimenzija kod Petrića tvore jedinstvo. Usp. Vladimir FILIPOVIĆ, Petrićev prilog svjetskoj renesansnoj misli, 297.

atribute.²³ Uz izriječkom navedena svojstva Petrić spominje i druga, poput nematerijalnosti, netjelesnosti, mogli bismo reći duhovnosti (koja su sastavni dio izriječkom navedenih svojstava). Božanske attribute Petrić je podijelio u dvije skupine. Jedna skupina obilježena je glavnim atributom, a to je *Jedno*.²⁴ *Jedno* obuhvaća jednostavnost, nepromjenjivost i najvišu istinu. Drugu skupinu predvodi atribut *Dobra*. *Dobro* pak u sebi sadrži (strogo govoreći) dostatnost, dobrotvornost i savršenost. Za mudrost Petrić kaže: “*Jer mudrost bijaše uvijek ubrajana među božanska svojstva, od svih bogoslova, kako poganskih tako i židovskih te kršćanskih. A osim nje slavljena su i ostala božanska svojstva.*”²⁵ Vidjeli smo da su *Jedno* i *Dobro* nazivi ili imena koje Petrić koristi za Boga. Mudrosti također pripada poseban status.²⁶ Petrić nam skreće pozornost na činjenicu da je mudrost praktički temeljni atribut koji se pripisuje Bogu, i to ne samo u kršćanskoj religiji. Drugo je ime za Boga (barem unutar monoteističkih religija – dakle, židovstva, kršćanstva i islama) zapravo Mudrost koju možemo obuhvatiti pod ontološkim i epistemološkim vid(ik)om. Reći da je Bog Mudrost znači da ga smatramo najvišom istinom te da njegov bitak poistovjećujemo sa sveznanjem (drugim riječima, vrhovnom i apsolutnom istinom). To ujedno znači da Bog posjeduje sve znanje koje je moguće posjedovati te da ne postoji ništa što njemu nije znano (to se znanje, promatrano iz ljudske perspektive, odnosi na kategorije vremena koje obilježavaju naše egzistiranje: prošlost, sadašnjost i budućnost). Božja opstojnost stoga u sebi pretpostavlja posjedovanje potpune i cjelokupne istine. Bog i jest Istina, koja je objavljena u Isusu Kristu. Ako pak mudrost promatramo pod epistemološkim vidikom, onda možemo govoriti i

23 Mnogi su filozofi tijekom povijesti govorili o Jednom. Između ostaloga, Plotin je, primjerice, *Jedno* percipirao kao počelo svega. Stoga je *Jedno* izuzetno važan atribut koji se pripisuje, kao što vidimo, i kršćanskom Bogu. *Jedno* omogućava sjedinjenje čovjeka i Boga. Ono je neizrecivo, no ujedno i najsavršenije i najdostatnije. U kontekstu kršćanske religije Petrić *Jedno* povezuje s Trojstvom, zatim s idejom *Dobra*, pa s Ljubavlju i to osobito s ljubavlju prema istini. Više o tome vidi u: Erna BANIĆ-PAJNIĆ, Plotin – Petrić; Može li se govoriti o misticizmu u Petrića?, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 51-52 (2000.), 119-131.

24 Više o Bogu kao Jednom vidi u: Erna BANIĆ-PAJNIĆ, Ishodište Petrićeva promišljanja Jednog, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 12 (1986.), 1-2, 99-126. Vidi još: Erna BANIĆ-PAJNIĆ, Plotin – Petrić; Može li se govoriti o misticizmu u Petrića?, 119-131.

25 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

26 U suvremenoj filozofiji religije mudrost bi se poklapala s atributom sveznanja.

o mogućnosti prema kojoj čovjek spozna je ili stječe znanje o Bogu, tj. o mogućnosti da i ljudi, barem u nekoj mjeri, dosegnu tu najvišu istinu.

Bogu, u prvom redu, pripada atribut jednostavnosti. Jednostavnost se suprotstavlja složenosti, odnosno isključuje ju. Bog dakle nije složen, on je jednostavan. To s jedne strane znači da nije sastavljen od dijelova, a s druge da je nematerijalan. Ili, Petrićevim riječima: *“Ta jednostavnost (simplicitas) – zajedno s jednoćom od jednoga rođena i potječući od jednoga – spušta se u cjelokupnu dubinu očevu, te u sve ostale jednoće i ideje koje su u njemu. A jednostavnost, tu rođena tu i obitava, jer tu ne prebiva nikakva tvar, nikakva tvarna vrsta, nikakav tvarni rod, nikakav tvarni oblik i – napokon – nikakvo tvarno svojstvo.”*²⁷ Dakle, Boga nije primjerenno povezivati s materijom, on je nematerijalno biće. U suvremenoj filozofiji religije nematerijalnost je također jedno od svojstava koje ćemo, nabrajajući Božje atribute, zasigurno među prvima spomenuti. Bog je, drugim riječima, nad-materijalno ili duhovno biće. Božja jednostavnost razlikuje se, međutim, od ostalih vrsta jednostavnosti. Priroda je jednostavna, čovjekova je duša jednostavna, možemo govoriti i o jednostavnosti razuma, no sve navedeno jednostavno je na drugi način nego što je to slučaj s Bogom.²⁸ Ta nam Božja jednostavnost, između ostaloga, pomaže bolje shvatiti kako funkcioniraju uzročno-posljedične veze u svijetu. *“Naime, : kao što je počelo djeljivim stvarima nedjeljivo i kao što je počelo tijelima netjelesno i pokretnima nepokretno, – tako i mnogoobličnim i miješanim stvarima počelo mora biti jednooblično i jednostavno.”*²⁹ Bog se kao počelo ili uzrok razlikuje od posljedica koje proizvodi (on je nedjeljiv, netjelesan i nepokretan – u smislu Aristotelova nepokretnog pokretača).³⁰ Jednostavnost sa sobom povlači još jedan atribut – a riječ je o nepromjenjivosti. *“Naime, ako je tu jednostavnost, onda tu neće biti mjesta nikakvoj mješavini. Ako tu nema nikakve mješavine,*

27 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

28 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

29 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

30 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

onda nema ni nikakve izmjene."³¹ Petrić tumači nepromjenjivost kao suprotnost propadljivom i promjenjivom.³² U nastavku kaže: "*Ako je, dakle, u dubini Očevoj i njegovim jednoćama i najviša jednostavnost i nepromjenjivost – bit će tu i najviša istina, koja je njegovo treće svojstvo.*"³³ Uz mudrost, koja na najizvrsniji način predstavlja Boga, Petrić smješta i najvišu istinu. Pored toga atributi bi se trebali nalaziti u odnosu kompatibilnosti.³⁴ Uz jednostavnost i nepromjenjivost veže se istina, a sva tri svojstva izvrsno surađuju i međusobno se podržavaju (nadopunjavaju).³⁵ Najviša pak istina upućuje na najvišu mudrost.³⁶ U nastavku Petrić detaljnije analizira i pojašnjava razliku između istine, mudrosti i razumnosti.³⁷ Time završava s prvom skupinom svojstava koja proizlaze iz Jednog.

Druga skupina proizlazi od Dobra i od Ideje dobra čije je prvo svojstvo dostatnost. Petriću je opet važno pojasniti kako se dostatnost također može pripisivati različitim objektima, ali uvijek na način usklađen s njihovom prirodom. U tom kontekstu svakom objektu pripada njegova mjera dostatnosti.³⁸ Tu opet pravi razliku u odnosu na Boga. "*Naime: Dobro je i sebi i ostalima najdostatnije.*"³⁹

Osim rasprave o Božjim atributima, Petrić se u svome djelu osvrće i na kompleksnu tematiku govora o Bogu. Imajući na umu govor o Bogu u tradicionalnoj filozofiji i religiji, o njemu se može govoriti na tri načina.⁴⁰ Jedan je negativan govor o Bogu: tada kažemo ono što Bog nije (i pritom ga izdvajamo od svih ostalih postojećih objekata). Drugi je kada kažemo kakav Bog jest. To je afirmativni govor o Bogu. Kod afirmativnog govora postoje poteškoće s obzirom na manjkavosti i nedostatke našeg znanja o Bogu. Čovjek je, naime, konačno biće ograničenih spoznajnih mogućnosti i u skladu s

31 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

32 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

33 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

34 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

35 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

36 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

37 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

38 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

39 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

40 Usp. Ivan DEVČIĆ, *Pred Bogom blizim i dalekim*, Zagreb, 1998., 38-39. Vidi također: Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 21-31.

time može spoznavati Boga, odnosno može ga spoznavati isključivo unutar granica svojih mogućnosti koje su, kako vidimo, prilično limitirane. No i negativan i afirmativan govor o Bogu u određenoj su mjeri neadekvatni, u smislu da nam ne omogućavaju dobivanje cjelovite slike o Bogu. Zato je najprimjerenije govoriti o Bogu na treći način, putem analogije. Ovdje je riječ o analognom govoru o Bogu koji uključuje tri dijalektička momenta, dakle i afirmaciju i negaciju i eminenciju – a ova posljednja nam na osobit način pomaže shvatiti kako Boga treba izdvojiti u odnosu na sve postojeće, i ujedno mu pripisati poseban status.⁴¹ Upravo zato Petrić postupa ispravno kada Boga jasno razlikuje od ostalih objekata svijeta.⁴² Između ostaloga, na taj način zapravo ukazuje na činjenicu da Bog nadilazi sve ono što mi o njemu možemo reći (spoznati i znati).⁴³

Vratimo se sada na atribut dostatnosti. Petrić jasno kaže na koji se način Božja dostatnost razlikuje od svih ostalih mogućih oblika i inačica dostatnosti. *“Dočim dostatnost što dolazi od Dobra (jer dolazi i od najjednostavnijeg Jednog) niti ima dijelova niti ima mnoštva, te je takvo po sebi, a ne od drugdje.”*⁴⁴ Čovjeku kao razumskome biću također pripada njemu svojstvena razina dostatnosti. *“Ali i razumski svijet dostatan je i kaže se da je dostatan, kao onaj koji u sebi neprestance posjeduje cjelokupno ‘dobro’, i ujedno obuhvaća sve svoje blaženstvo, i ničega nije potrebit, jer je u njemu prisutan sav njegov život i sve njegovo razumijeće. Međutim, ta dostatnost pripada njegovoj ‘hyparksis’ i ne može se usporediti s dostatnošću očinske dubine, budući je druga i po udioništvu. A ona je prvo dobro i najprije dobro i po sebi dobro. A to joj pripada ukoliko je samoj sebi dostatna. Ukoliko je pak svima ostalima dostatna, ona je punoća dobrotvornosti, te dobrotvorne možnosti, koja pridolazi svim stvarima i koja prodire u sve, pa po svima stvarima proširuje tu dobrotvornost i sve do najnižih bića donosi i unosi darove svojeg božanstva i dobro-*

41 Usp. Ivan DEVČIĆ, *Pred Bogom blizim i dalekim*, 38-46.

42 Usp. Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 21-31.

43 Usp. Ivan DEVČIĆ, *Pred Bogom blizim i dalekim*, str. 41.

44 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

te i daruje njima pojedina bića prema njihovoj sposobnosti. Tako da ništa nije toliko nevrijedno ili nezatno da ne bi udjelovalo u njoj."⁴⁵

Ovdje Petrić prihvaća i razrađuje poznati Platonov nauk o participiranju (sudioništvu) koji prilagođava kršćanskoj religiji, a prema kojemu neki objekt ili biće može posjedovati određeno svojstvo, poput dobrote, u onoj mjeri i u ovisnosti o Bogu koji ga jedini posjeduje u apsolutnom i potpunom obliku, budući da je jedino Bog dobar u sebi i po sebi. Iz Platonove podjele svijeta na metafizički i fizički (svijet ideja i svijet pojava) poznato nam je kako on smatra da je pojavni svijet nastao na temelju participiranja u svijetu ideja.⁴⁶ Ideje predstavljaju vječni, savršeni i nepromjenjivi bitak, one jedine egzistiraju na potpun način, a sve što postoji u pojavnome svijetu samo je blijeda, manjkava i nesavršena kopija onoga što nastaje po uzoru na savršene ideje. Primjerice, svako pojedino dobro (poput dobre knjige konkretna naslova) koje egzistira u pojavnome svijetu nastalo je tako da u određenoj mjeri participira u ideji dobra (odnosno ideji savršene knjige i svaka je pojedina knjiga dobra u onoj mjeri u kojoj se približava upravo toj ideji savršene knjige).

Bit nauka o sudjelovanju, udioništvu ili participaciji u ideji može se, kao što vidimo, lako preslikati u kršćansko tumačenje prema kojemu sve dolazi od Boga i ovisi o njemu, o njegovoj dobroti, istini i ljepoti, a može biti savršeno u onoj mjeri u kojoj mu se približava i sve mu više nalikuje (slično ćemo reći i da se bit čovjeka sastoji u tome da je stvoren na sliku Božju te da ima zadaću uvijek se truditi što je moguće više nalikovati mu). Petrić je u raspravu o Božjim atributima spretno ugradio Platonov nauk o participaciji kako bi ga dalje uklopio u kršćansku filozofiju koju očito čitavo vrijeme zagovara.⁴⁷ U središtu je njegove filozofije nedvojbeno kršćanski Bog, Bog Otac,

⁴⁵ *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

⁴⁶ Do sada smo vjerovali i prihvaćali kao istinito da nauk o idejama izvorno potječe od Platona. Davor Balić, međutim, iznosi tezu prema kojoj nauk o idejama ne potječe od Platona nego od pitagorovaca. Usp. Davor BALIĆ, Izvori Petrićeve Panarchije, 48.

⁴⁷ Usp. Davor BALIĆ, Izvori Petrićeve Panarchije, 50.

Sin i Duh Sveti. Inspiraciju za kršćanskoga Boga pak Petrić nalazi u staroj egipatskoj i kaldejskoj mudrosti.⁴⁸

Petrić dalje navodi atribut dobrotvornosti koji je najuže povezan s dostatnošću. Dobrotvornost je za njega ono čemu, na isti način kao i dobrota, sve teži.⁴⁹ *“Dobro je ono čemu sve teži”*, izjavio je Aristotel u *Metafizici*, a sada se na isto poziva i Petrić. Općenito govoreći, Petrić se suprotstavljao većini onoga što je Aristotel tvrdio, no bilo bi pogrešno misliti da se ni u čemu s njime nije slagao.⁵⁰ Petriću i ovdje Dobro predstavlja kršćanskoga Boga kojeg razlikuje od svega ostaloga. *“To nije ono dobro kakvo se često pojavljuje u osjetnosti: da je nešto neko dobro i stoga se za njim teži ali je nedjelovno (inefficax) i bez ikakve učinkovitosti (efficientia), kao što je ljepota. (...) Nego je to ono dobro koje svima treba, te je neizrecivo i proteže se na sva bića prije svake spoznaje. I sva bića njega žele i njemu se vraćaju: jedna više, druga manje, već prema svojoj naravi i ‘hiparksisu’, jer su mu ili bliža ili dalja. I sve stvari sebi poziva i sebi privlači, svima je svugdje prisutno, ne zapuštajući ni najnezatniji red bića.”*⁵¹

Malo dalje Petrić pobliže opisuje to biće. *“To je ono poželjno (appetibile), kanoti središte svih bića, oko kojeg sva bića okreću i svoje biti i sile i čine i sve svoje težnje, te ih imaju neugasive i vječite. Pa iako ona niti spoznaju niti shvaćaju to što žele, ipak ga nekako gonetaju i okolo njega kao da plešu, te žude da ga prigrle i prime u svoje krilo. Ali ga nikad ne dosežu. Jer, ono je odvojeno od svih bića, ali je i svima prisutno, i tom prisutnošću pokreće sve oko sebe i ulijeva im žudnju prema sebi samom. I dok tom žudnjom i gibanjem opslužuje sva bića, svojom uzvišenošću sebe sama održava bez ikakva miješanja s bilo čime te ostajući trajno u svojoj*

48 U antici se raspravljalo o tome tko od dvojice slavnih filozofa – Platon ili Aristotel – bolje ide uz kršćansku filozofiju. Petrić izlaže tezu da su obojica zapravo svoju mudrost crpili od istočnjaka, osobito Egipćana i Kaldejaca među kojima se najviše ističu Hermes i Zoroaster. Više o Petrićevu uvažavanju istočnjačke filozofije vidi u: Franjo ZENKO, Aktualnost Petrićeva pokušaja deheleiniziranja filozofije i kršćanske teologije, 361, posebice bilješku br. 1; 362-363. *Nauk o Trojstvu*, prema Petriću, također potječe od Egipćana i Kaldejaca. Usp. Erna BANIĆ-PAJUNIĆ, Petrićeva Panarchia i novoplatonizam, 93.

49 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

50 Usp. Davor BALIĆ, Izvori Petrićeve Panarchije, 55.

51 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

jednoći. A dok tako sebe samo uzdržava, ono uzdržava i sva ostala bića, zadržavajući ih u sebi i obuhvaćajući ih sva."⁵² U prethodnom odlomku Petrić nam, osim participacije, pojašnjava i odnos između Boga i stvorenja, nakon čega se usmjerava na treći atribut, savršenstvo.⁵³ *"To Savršenstvo one stvari što su proizvedene po dostatnosti vraća njihovim uzrocima, okuplja ih i u njih svodi, bile one razumovne, razumske, duševne, prirodne ili tjelesne. Sve se stvari, naime, obrću u svoje uzroke, da bi se usavršile; te se po njima svode na savršenstvo.*"⁵⁴

Petrić tumači kako od Boga kao Dobra proizlaze dostatnost i poželjnost. *"A savršenstvo nastaje od obojeg."*⁵⁵ I dalje nastavlja prikazvati attribute, upoznavajući nas s ostalim kvalitetama koje se nadovezuju na savršenstvo. *"Od savršenstva ljepota. Od ljepote ljubav. Ljubav opet većom djelotvornošću teži prema dobru, i svraća k njemu kao nekom pomamom. S pravom su taj ljubavni zanos bogoslovi nazivali anagogom (uzvoditeljem) i svoditeljem na samo dobro, to jest: na sam prvi uzrok i prvo počelo svih stvari."*⁵⁶ Bog je ne samo stvorio sve što postoji nego i učinio to da ga čovjek i sve stvoreno traži i teži k njemu kao svojoj krajnjoj svrsi. Smatramo da je ovo poanta njegove rasprave o atributima.

Kao što možemo vidjeti, Petrić detaljno analizira Božje attribute, i to posebice u devetnaestoj knjizi *Panarchije*. Atributi se, prema njegovu mišljenju, tiču prvih počela pa o njima Petrić nastavlja raspravljati sve do dvadeset druge knjige (dakle, rasprava o svojstvima nastavlja se u dvadesetoj, dvadeset prvoj i dvadeset drugoj knjizi). U devetnaestoj knjizi attribute ili svojstva izričito povezuje s prvim počelima: *"Budući se ta tiču prvih počela stvari, ona se ne mogu mimoći u raspravama u Panarhiji. Stoga ovdje valja navesti i istražiti ili sva ta svojstva ili posebno neka. Stoga kažemo: sva su ona zajednička cijeloj očinskoj dubini, to jest: Ocu, Sinu i Duhu."*⁵⁷ U ostalim knjigama *Panarchije*, od dvadesete do dvadeset druge,

52 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

53 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

54 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

55 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

56 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

57 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

Petrić progovara o sljedećim atributima: *posvudnosti* (tu pokušava ustanoviti gdje se božanstvo točno nalazi i u kojem smislu govorimo o njegovoj prisutnosti, dakle nalazi li se božanstvo svugdje, nigdje ili negdje),⁵⁸ zatim o *vjekovječnosti* (gdje Petrić zaista zavidno detaljno i analitički raspravlja o atributu koji bismo danas nazvali atributom vječnosti)⁵⁹ te o stvaranju svijeta, tj. o Bogu kao *Stvoritelju*⁶⁰ i uzdržavatelju svijeta.

4. Odnos među atributima

Osim prethodno navedenih tumačenja Božjih atributa, Petriću je veoma stalo do toga da pokaže kakav je odnos među njima. Ovdje nije riječ, kao što je to slučaj u suvremenim raspravama u filozofiji religije, o uobičajenom shvaćanju odnosa među atributima. Danas se, naime, često Božji atributi dovode u pitanje s jedne strane s obzirom na njihovo značenje, odnosno definiciju, a s druge s obzirom na mogućnost kompatibilnosti. Često se ukazuje na poteškoće njihove

58 Usp. *Panarchia*, knjiga dvadeseta. Naslov ove knjige glasi: „Da li je Božanstvo svugdje, nigdje ili negdje?“ Petrić se u analizi ove problematike poziva na autoritete poput Platona, Aristotela, crkvenih otaca, kršćanskih mislioca pa sve do Hermesa – čija nam tumačenja zorno prikazuje. Do odgovora na postavljeno pitanje nije lako doći. Kako bi uspio odgonetnuti gdje se Bog točno nalazi, izvan svijeta ili u svijetu, Petrić analizira još i attribute netjelesnosti i netvarnosti. Na koncu zaključuje kako je Bog svugdje, ali ne na način kako je to tumačio Aristotel. „*Nego, prožimajući sve stvari, odvojen je od svih stvari, te odijeljen od svega – u bezdanu svojeg dostojanstva i uzvišenosti – uznesen je u visinu, iznad naših osjećaja i naših pomišljaja.*“ *Panarchia*, knjiga dvadeseta.

59 Usp. *Panarchia*, knjiga dvadeset prva. Naslov ove knjige glasi: „O vjekovječnosti“. Ovdje raspravlja o atributu koji bismo u suvremenoj filozofiji religije nazvali atributom vječnosti. Poučava nas kako su još stari Latini raspravljali o četirima inačicama toga pojma: vjekovječnosti, vječitosti, vječnosti i vijeku – koje su suprotstavljali jednom pojmu vremena. Pomno analizira svaki od spomenutih kako bi što bolje i preciznije odredio koji od navedenih treba pripisati Bogu. Smatra da Bogu ponajviše pripada atribut vjekovječnosti, uz koji nadodaje još i stalnost. U suvremenoj analitičkoj filozofiji religije uglavnom se raspravlja o dvjema inačicama vječnosti, od kojih jedna podrazumijeva da vječnost nema početak ni kraj, dok pod drugom inačicom smatramo da je za vječnost dovoljno samo da nema kraj, da ide u beskonačnost. Vidi: Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 125-137; Drago ĐURIĆ, *Postojanje Boga*, 311-333.

60 Usp. *Panarchia*, knjiga dvadeset druga. Naslov ove knjige glasi: „O stvaranju svijeta“ i u tom kontekstu smatramo da je legitimno govoriti i o Bogu kao stvoritelju. Ovdje Petrić raspravlja o stvaranju svijeta iz ništa i napominje kako samo Bog stvoritelj može stvarati iz ničega (lat. *creatio ex nihilo*). Za Boga koristi pojmove tvorba i tvoritelj, a za čovjeka pojmove rukotvorac i rukotvorina. Opet se poziva na mnoge autoritete koji su prije njega razrađivali ovu tematiku. To su bili Pavao, Platon, Hermes, Zoroaster, crkveni oci, sv. Toma Akvinski i drugi. Petrić se u analizi poziva i na neoplatoničku teoriju o emanaciji. Uz Boga stvoritelja Petrić učestalo povezuje attribute dobrote i svemoći. Vidi: *Panarchia*, knjiga dvadeset druga.

međusobne usklađenosti (jer ako izdvojimo samo njegove ključne attribute – svemogućnost, sveznanje i apsolutnu dobrotu – proizlazi da Bog, primjerice, ne može istovremeno biti dobar, sveznajući i svemoguć), a to je ozbiljan problem. Jer kako npr. objasniti da je Bog nadasve dobar, ako u svijetu postoji zlo (i to ne samo fizičko i moralno nego i tzv. strašno zlo)? Ili kako objasniti da je Bog svemoguć, a dopušta da se zlo dogodi? Isto se događa s atributom sveznanja s obzirom na to da bi Bog trebao znati hoće li se i kada nešto zlo dogoditi. Zlo se, pod pretpostavkom navedenih atributa, nikako ne bi smjelo događati i Bog ga ne bi smio dopuštati.⁶¹

Sličnu problematiku nalazimo kod Petrića u dvadeset drugoj knjizi *Panarchije*, gdje raspravlja o načinu na koji je Bog stvorio svijet. Pita se o tome kako je nastala tvar (odnosno materijalni svijet) i u vezi s tim komentira: “*Osim toga, ako Bog nije proizveo tvar: onda se to dogodilo ili zbog toga što je nemoćan, ili jer nije znao ili jer nije htio? Ali, kako da nije htio, ako je dobro? I zašto je nemoćan i nije znao, ako je najsavršeniji?*”⁶² Dakle, na ovome mjestu eksplicitno ukazuje na problem kompatibilnosti.

Osim izdvojene epizode koja je po pitanju kompatibilnosti bliža suvremenim raspravama iz analitičke filozofije religije, Petrić u *Panarchiji* pokazuje da su atributi međusobno dobro uklopljeni te da nema poteškoća za njihovo cjelokupno funkcioniranje ni za status Boga kojemu pripadaju sve savršenosti. No on ne problematizira odnos među atributima kao što se to čini u suvremenim raspravama nego razmatra njihov odnos gotovo isključivo s obzirom na Trojstvo (Boga – Oca, Sina i Duha Svetog). Petriću je najvažnije pokazati kako su atributi u odnosu na Trojstvo savršeno kompatibilni. Kao istinskom kršćaninu očito mu je najvažnije da čovjek uspostavi odnos s Bogom. A za Petrića Bog je najviša istina i čovjek joj se može približiti u onoj mjeri u kojoj se i Bogu približava. Istini se čovjek približava u prvom redu svojim pristankom, a taj je pristanak vjera.⁶³

61 Riječ je o suvremenoj raspravi koja je iznimno zanimljiva, ali u koju ovdje ne možemo ulaziti. Bitno je naglasiti da Petrić nije razmatrao attribute pod ovim aspektom nego se bavio kompatibilnošću atributa u odnosu na Trojstvo.

62 *Panarchia*, knjiga dvadeset druga.

63 Usp. *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

Ili, riječima Frane Petrića u devetnaestoj knjizi *Panarchije*: “Dakle: vjera je najveća ondje gdje je najveći pristanak (*assensus*). A pristanak je najveći gdje je najveća spoznaja. Spoznaja je najveća gdje je najveća istina. A najveća je istina u dubini Očevoj.”⁶⁴

Zaključak

Petrić nam je u svojoj *Panarchiji* izložio jednu vrlo zanimljivu i detaljnu raspravu o Božjim atributima. Neke je attribute i odnos među njima razmatrao, govoreći rječnikom suvremene filozofije religije, na zaista zavidnoj razini analitičnosti. Ideja Boga koju izlaže od devetnaeste do dvadeset druge knjige *Panarchije* ne razlikuje se uvelike od današnje ideje Boga, što znači da se skup atributa kojima Petrić definira Boga u velikoj mjeri poklapa s današnjom percepcijom. No kako bismo dobili bolji uvid u cjelokupnu tematiku, trebamo sagledati širu perspektivu čitave *Nove sveopće filozofije*. Do čega je Petriću zapravo najviše stalo i u koji kontekst treba smjestiti njegovu raspravu o Božjim atributima? Očito je da je ova rasprava iznimno važna jer je u pozadini teologija, odnosno metafizika. Petrić u djelu *Nova sveopća filozofija* pokušava dati novu interpretaciju i tumačenje svijeta. A svijet (njegov nastanak i opstanak) ne može protumačiti bez Boga, odnosno Trojstva. U *Panarchiji* se bavi objašnjenjem fizičke i metafizičke dimenzije svijeta, a daje prednost metafizičkoj, odnosno teološkoj. Jer, kao što tvrdi Franjo Zenko, Bog je za Petrića počelo svih stvari, i to više u duhovnom smislu nego u smislu prirodne filozofije.⁶⁵

Prema samom naslovu knjige, kao što smo vidjeli, Petrić se fokusirano bavi božanskim svojstvima u devetnaestoj knjizi *Panarchije*, ali raspravu o Bogu i svojstvima pomoću kojih ga definiramo nastavlja i dalje – u dvadesetoj knjizi pa sve do dvadeset druge knjige. Kada su u pitanju božanska svojstva, njegov je cilj jasan, želi protumačiti, ali i pokazati da se ona izvrsno uklapaju u cjelokupno funkcioniranje Trojstvenog Božanstva, kako ga on naziva: Boga Oca, Sina i Duha Svetog. Način na koji to čini zadivljuje jer

64 *Panarchia*, knjiga devetnaesta (br. 42).

65 Usp. Franjo ZENKO, O predmetu i metodi Panarhije, 278.

je itekako svjestan svih poteškoća koje međudjelovanje atributa sa sobom povlači, uz napomenu da rasprava o atributima samo služi za rasvjetljavanje odnosa između stvorenja i Stvoritelja. Njegove su analize vrlo kompleksne i detaljne i pokazuju svu širinu i otvorenost uma za izazovne i problematične teme. Petrićeva inovativnost fascinira budući da je uvažavao mnoga tumačenja svojih prethodnika, od egipatskih i kaldejskih mudraca, do Platona, Aristotela, Plotina, crkvenih otaca, srednjovjekovnih i novovjekovnih filozofa i drugih, a sve samo s jednim ciljem – čovjeka približiti Bogu. U tom smislu njegove interpretacije predstavljaju kontinuitet u promišljanju i interpretiranju Boga i njegovih atributa na koji se u budućnosti možemo i trebamo osloniti.

A CONTRIBUTION TO THE UNDERSTANDING OF THE ATTRIBUTES OF GOD IN THE “NEW UNIVERSAL PHILOSOPHY” OF FRANO PETRIĆ

Abstract

The article aims to set the boundaries for the description and understanding of God and God's attributes in the “New Universal Philosophy” (lat. “Nova de universis philosophia”), i.e. in “Panarchia”, of our great renaissance philosopher Frane Petrić. “Panarchia” consists of 22 books. In the 19th book Petrić focuses on the attributes of God, but the discussion of the attributes continues throughout the 20th up to the 22nd book, which gives us a complete view on the subject. God has not only created the world but he also supports its existence. He is the creator giving sustenance to the world, a supernatural being, owing all the perfections, i.e. divine attributes. We shall focus on the interpretation of the Divine attributes offered in the 19th book of “Panarchia”, through the prism of the Christian religion. By the discussion on God and his attributes in Petrić, we want to illustrate the earlier understanding of God, and the ways in which our knowledge of God can be perfected by Petrić's valuable heritage. We shall approach this interesting issue from the standpoint of historical and recent debates on God and his attributes.

Key words: God, Divine attributes, Frane Petrić, principle, One, Good, wisdom, simplicity, unchangeableness, supreme truth, sufficiency, benefaction, perfection.